VÖRÖS FERENC
(Szombathely)

A Kárpát-medencei magyar kontaktusváltozatok személynévkincséről beszélőközösségi aspektusból

0. A téma aktualitásának indoklásaként elöljáróban szeretném leszögezni, hogy a Kárpát-medencei magyarság szinkrón személynévállományáról nagyon kevés ismerettel rendelkezünk. Érvényes ez a megállapítás a politikai határokon belüli népességre csakúgy, mint a határainkon túl élő kisebbségeinkre. Igaz, ez utóbbiak köréből még autentikus korpusztöredékekkel is csak hellyel-közzel számolhatunk. Az okok többfélék, melyek közül most csak a főbbekről szólok, s azoknak is csak az említésére szorítkozom. **a)** A területiségre épülő korpuszalapú személynévkutatás teljes anyagot igényel, amely egy-egy kutató teljesítőképességét jelentősen felülmúlja. **b)** A személynévkutatások a politika szempontjából a közel- és félmúlt több időszakában is tabutémának számítottak. Már magát az anyaggyűjtést is különféle tilalmak korlátozták, különösen az anyaország határain túli régiókban (vö. HAJDÚ 2002: 37, 39; VÖRÖS 2004a: 40–41, 2006b: 27). **c)** Különféle okokra hivatkozva sem a határon belül, sem a határaink tőszomszédságában nem lehet hozzáférni a különféle hivatalos nyilvántartásokhoz. **d)** A személynevek iránti érdeklődés a határon túli régiókban lényegesen lanyhább, mint a hozzájuk képest viszonylag könnyebben gyűjthető helynevek iránt (vö. VÖRÖS 2004a: 41, 2006b: 27–28). Hajdú Mihály egy korábbi számvetésében maga is úgy látta, hogy a kisebbségi területeken folyó személynévkutatások állása az országhatáron belüliekéhez képest is lényeges lemaradást mutat (vö. HAJDÚ 2002: 39). **e)** A meglévő, meglehetősen foghíjas forrásfeltárások alapvetően mind a mai napig figyelmen kívül hagyták azt a tényt, hogy a Trianon után elcsatolt területeken a hivatalos magyar hely- és személynévállományt időközben többnyire úgymond államnyelvűsítették a hatóságok (vö. VÖRÖS 2004a: 51, 2004b: 38–41, 47–48, 135 –136, 308–325, 2006b: 34–38). Éppen ezért a névtani kutatások nem is vettek tudomást a beszélőközösségi viszonyok átrendeződéséről. A gyűjtések alapján elkészült adattárak a személyneveknek akkor is a magyar metanyelvi párjait és/vagy helyesírású alakjait rögzítették, ha azokat egyébként a felhasznált forrásokban államnyelvű alakban találták. A helyneves gyűjtések többsége is figyelmen kívül hagyta az időközben államnyelvűsített neveket. Ez utóbbiak korpuszuknak csupán a „magyar” rétegére koncentráltak. Ezek a munkák sem figyeltek a névállománynak arra a sajátosságára, amelyet egy korábbi munkámban a hivatalos és nem hivatalos névállomány nyelvi összhangjának megbomlásával jellemeztem (vö. VÖRÖS 2004b: 31–38).

Magáról az államnyelvűsítés jelenségéről közvetlenül a rendszerváltozás után Kiss Lajos publikált először magyar vonatkozású tanulmányt. A szerző a jelenség kiváltó okaként a türelmetlenséget, a tolerancia hiányát jelölte meg (KISS 1992: 129).

Munkám további részében terjedelmi korlátok miatt csupán a személynevekkel foglalkozom. Ezekkel kapcsolatban néhány olyan megállapítást szeretnék tenni, amelyek többségükben onomasztikai szempontból a Kárpát-medencei magyar beszélőközösség(ek) közös vonásainak tekinthetők. Az egyes beszélőközösségek főbb eltéréseire terjedelmi okok miatt csupán utalásszerű megjegyzéseket tudok tenni.

1. A probléma bemutatását jelen vizsgálódásomban alapvetően a beszélőközösség(ek) szempontjának rendelem alá. Ez a megközelítésmód reményeim szerint lehetővé te-

szi, hogy a Kárpát-medencei kisebbségi magyar nyelvhasználatot olyannak fogjam fel, amelynek beszélői sajátos helyzetükből fakadóan interakcióikat egyszerre több különböző (anya)nyelvű beszélőközösség részeként realizálják. A beszélőközösségek egy része dominánsan a magyart, másik része döntően az államnyelvet, vagy saját anyanyelvét használja mindennapjaiban (pl. Szlovákiában és Kárpátalján a ruszint). Ez a felfogás a szociolingvisztikában közkeletűnek mondható, ám a magyar névtanban még nem nyert polgárjogot.

Ebben az írásban a szűk terjedelmi korlátok miatt nem foglalkozom a beszélőközösség fogalmának definiálása körüli bonyodalmakkal. Kiindulási alapnak tekintem, hogy bár magának a terminusnak a tartalmát nagyon nehéz meghatározni, használata mégis közkeletűnek mondható a szakterület képviselő körében (vö. WARDHAUGH 1995: 102–107).

2. A trianoni döntés során újonnan megrajzolt politikai határok az elcsatolt területek magyarságának nyelvhasználatában is gyökeres változások elindítóivá váltak. A közel hárommillió nyelvi és etnikai kisebbségi létbe szorult magyar helyzete azzal járt együtt, hogy a magyar standard és a hagyományos dialektusok mellett újabb nyelvváltozatok jöttek létre, amelyeket Kiss Jenő nyomán Pusztai Ferenc egyik tanulmányában jobb megnevezés híján állami változatokként említ (vö. KISS 1995. 75; PUSZTAI 2000: 387). Ez utóbbiak egy másik államhoz, pontosabban annak államnyelvéhez kötődő magyar nyelvhasználatként definiálható kontaktusváltozatok. Mivel az 1920-ban elcsatolt területek több különböző állam fennhatósága alá kerültek, éppen ezért az új nyelvváltozaton belül annyiféle állami változattal számolhatunk, ahány új államalakulat fennhatósága alá került a Kárpát-medencei magyarság. Az így létrejött államnyelvi változatokban közös jegynek mondható, hogy beszélőik többsége továbbra is a magyar beszélőközösség részét képezte/képezi. Ezt a tényt lényegileg tehát nem érintette, hogy az ottani magyarok helyzetükből és kétnyelvűségükből fakadóan részben az államnyelv beszélőközösségének is tagjaivá váltak.

Elöljáróban szükségesnek tartom leszögezni, hogy kutatás-módszertani szempontból azt az elvet követem, amelyet már 2004-es családneves monográfiámban is alkalmaztam (vö. VÖRÖS 2004b), bár ott annak a részletes indoklására nem került sor. Eszerint korpuszomnak nemcsak az etimológiailag egy-egy nyelvekhez köthető adatait kezelem egységesen, hanem a különböző, esetünkben magyar és államnyelvi (tehát szlovák, ukrán, román stb.) kódot használó nyelvközösségek névkincsét is. Teszem ezt abból a megfontolásból, hogy a kisebbségi helyzetű Kárpát-medencei magyar beszélők kétnyelvűségükből fakadóan részben az államnyelv beszélőközösségének is tagjai. Ilyen értelemben kétnyelvűségük következtében a magyarországi magyar és az adott ország államnyelvű beszélőközösségének tagjaival is sajátos élőnyelvi kommunikatív egységet alkotnak.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a beszélőközösségi tagság kritériumai nem okvetlenül foglalják magukba a nyelvet és a beszélést mint elsődleges és kizárólagos tényezőt.

3. A beszélőközösség meghatározásával kapcsolatban HYMES hívta fel a figyelmet arra, hogy annak definiálásakor a nyelvi tényezők mellett egyéb kritériumokra is tekintettel kell lenni (HYMES 1974: 47). Ezzel eljutott annak felismeréséhez, hogy egyes beszélőközösségek esetében a kódkészletnek nem szükségszerűen kell egy nyelvre korlátozódnia. HYMES tulajdonképpen e megállapítására hivatkozva vitatja azoknak a nyelvésze-

knek a felfogását, akik pusztán teoretikus alapon közelítenek a kérdéshez, s a verbális repertoárban felhasználható kódkészlet forrását egy nyelvre korlátozzák. HYMES a beszélőközösség körüli problémákat tárgyalva azt is megfogalmazza, hogy célszerű különbséget tenni a teljes értékű tagok és azok között, akik csupán közreműködőknek tekinthetők (HYMES 1974: 50–51). Szerinte a közreműködők egyik fő ismérve, hogy hangzós nyelvi interakcióikat akcentusosság jellemzi. Ez HYMES megfogalmazásával élve egyfajta válaszfalat jelent a fentebb említett két beszélőközösségi státusz típusa között. Természetesen e tekintetben fontos szerepet kell tulajdonítanunk a (nyelv)tudásnak, amely a szűkebben értelmezett nyelvi megformálás helyességének ismeretén túl a beszélés sémáinak tudását is felöleli (HYMES 1974: 51).

Az elmondottakat a Kárpát-medencei magyarokra aktualizálva megállapíthatjuk, hogy elsődleges beszélőközösségük köztes állapota névtani tekintetben is jól megragadható. Virtuálisan és deklaráltan az anyaországi beszélőközösségnek is teljes jogú tagjai. Aktuálisan azonban éppen amiatt, hogy a beszélőközösség egy jelentős része napi interakciói során a magyar nyelvnek úgynevezett kontaktusváltozatát beszéli/használja, státuszuk megítélésekor önmaguk és az anyaországi beszélők is hajlamosak csupán közreműködőknek minősíteni őket. Persze azokra, akik napi interakcióik során kevésbé formális beszédhelyzetekben is inkább az anyaországi úzus normáihoz igazodnak, nem terjeszthető ki automatikusan a fentebb említett közreműködői beszélőközösségi státusz. A Kárpát-medencei magyar beszélőközösség többségére mégis az jellemző, hogy informális(abb) beszédhelyzetekben kétnyelvű anyanyelvváltozatukban kontaktusjelenségeket találunk. Standard nyelvváltozatuk LANSTYÁK ISTVÁN megfogalmazása szerint közvelegesebb (LANSTYÁK 2000: 152) és az anyaországinál konzervatívabb. A mindennapi beszélt nyelv és a területi változatok pedig a közmagyar és az általuk használt államnyelv viszonylatában maguk is egyfajta kontaktusváltozatok.

A dolog természetéből adódóan magának a kisebbség fogalmának a meghatározása sem mentes a problémáktól. Mindenekelőtt azért nem, mert az egyes kutatóknál gyakorta összemosódik a politikai és a nyelvi kisebbség fogalma. Ez különösen ott tud zavart okozni, ahol földrajzilag kompakt a kisebbség által lakott nyelvterület, s a beszélőközösség tagjai az adott régióban számszerűen többséget alkotnak. Éppen ezért a Kárpát-medencében élő szlovákiai, kárpátaljai, romániai, vajdasági stb. magyarok nem elhanyagolható részére nem feltétlenül és főként nem kizárólagosan jellemzője a kisebbségi kétnyelvűség, hiszen saját településeiken és azokban a földrajzi térségekben, ahol helyileg többséget alkotnak, anyanyelvük sajátos szerepet kap.

Tovább árnyalják a Kárpát-medencei magyar kisebbségek helyzetének megítélését az ezredforduló utáni kétlépcsős EU-csatlakozások után bekövetkező változások. A mi szempontunkból mindenekelőtt azért, mert bár a magyar nyelv az EU-tagállamok közül továbbra is csak Magyarországon és regionálisan Szlovéniában rendelkezik hivatalos státusszal, ám az Európai Unióban az a magyar ajkú szlovák és román állampolgárok számára is hivatalosnak számít. Vagyis a nagyobb politikai egységen belül létrejött egy olyan, lényegileg csupán virtuális határoktól tagolt tömb, amelyben az ezredfordulós cenzusok szerint a magyart mint anyanyelvet több mint 12 millió ember birtokolja. Ebből jelenleg csupán a kárpátaljai, vajdasági és a horvátországi magyar beszélőközösség rekesztődik ki.

4. Joggal vetődik fel a kérdés, mivel indokolható, hogy a szlovákiai, kárpátaljai, romániai stb. magyarok névtani értelemben a szlovákiai szlováksággal, ukrajnai ukránsággal, romániai románsággal stb. is beszélőközösséget alkotnak. Ehhez, úgy gondolom, e-

lsőként általánosságban kell közelítenünk a témához. Mindenekelőtt azt kell rögzítenünk, hogy a Magyarország jelenlegi politikai határain kívül élő magyar nyelvű beszélők több olyan közös vonással rendelkeznek, amely minden régióban nyelvi és etnikai kisebbségi létükkel hozható összefüggésbe. Egyidejűleg több beszélőközösségnek is tagjai: elsősorban annak a velük azonos anyanyelvű csoportnak, amely az adott régió politikai határain belül kisebbségként definiálja önmagát. Másrészt a csoport jelentős része helyzetéből fakadóan nap mint nap tevőlegesen is részesévé válik az ún. többségi nemzet kommunikációs interakcióinak. Harmadrészt a közösség egy nem elhanyagolható része az anyaországgal is aktív és/vagy passzív nyelvi kapcsolatokat ápol mindennapjaiban. Ha másként nem, akkor oly módon, hogy az írott és elektronikus médián keresztül kerül kapcsolatba a magyarországi beszélőkkel. Ebből következőleg a Kárpát-medencei magyar nyelvi kisebbségek tagjai mindennapjaikban az egynyelvű beszélőkénél összetettebb kommunikációs kapcsolatrendszer részesévé válnak. Mindkét irányban, tehát az államnyelvű és a magyarországi egynyelvűek relációjában is érvényes, hogy velük részben azonos kódkészletet használnak és/vagy részben azonos kódkészlettel rendelkeznek. Ennek következtében általános és egyes specifikusabb nyelvhasználati, azon belül névtani normáik nemcsak az anyaországiakkal, hanem az államnyelvű beszélőközösséggel is sok tekintetben azonosak (vö. CSERNICSKÓ 1997; ROJÁK 2006; VARGA 2005).

Az elmondottak után joggal vetődik fel a kérdés, milyen kapcsolatok tárhatók fel a nyelvhasználati normák és a névtan viszonylatában. Tény, hogy a beszélőközösségek általánosabb normáinak vizsgálatával inkább a beszélésnéprajz foglalkozik, míg a speciálisabbak tanulmányozása főként a szekuláris nyelvészet érdeklődésére tart számot. A beszélésnéprajz a szociolingvisztikával és az antropológiai nyelvészettel is egyaránt kapcsolatban áll. Két fontos kutatási területe is érintkezik a névtannal. Az egyik alapján azt vizsgálhatjuk, hogy a különböző helyzetekben hogyan használják a neveket. Ezen belül tehát például arra kereshetjük a választ, hogy az egyes beszédhelyzetekben miként, milyen szabályoknak engedelmeskedve váltogatják a kisebbségek a keresztnevek és névkiegészítők stb. államnyelvi és anyanyelvű metanyelvi párjait (vö. VÖRÖS 2007b, 2007c). Ugyanebben a témakörben arra is választ kereshetünk, milyen kontaktushatások érik a kisebbségek nyelvének névállományát, illetőleg az így bővülő repertoár nyelvi és/vagy szociolingvisztikai változóit miként használják az egyes nyelvhasználati színtereken (vö. VÖRÖS 2005a, 2007a). A beszélésnéprajz másik fontos kutatási területe alapján témánk szempontjából arra kereshetjük a választ, hogy vannak-e a hivatalos névviselésnek és névhasználatnak beszédpartnerekhez és -helyzetekhez köthető speciális szabályai (vö. VÖRÖS FERENC 2005a, 2005b, 2006a). Egyszerűbben fogalmazva: a kisebbségi helyzetben élő magyarok közül ki kivel, mikor és hogyan beszélhet, hogyan használhatja az élő nyelv (személy)neveit. Vannak-e körükben olyan specifikus nyelvhasználati és egyéb normáik, amelyek képesek felülírni azt a meglehetősen általános szabályt, hogy kódváltáskor a személynevek „nem fordíthatók le” egyik nyelvről a másikra, hanem azokat lehetőség szerint forrásnyelvi alakjukban kell átvinni a célnyelvbe (vö. AkH 161., 207–210. szabálypontok).

Folytatva a félbehagyott gondolatsort, a Kárpát-medencei magyar kontaktusváltozatok nyelvkincsének kódkészletéről elmondhatjuk, hogy azok nemcsak a kontaktológia által kitüntetett figyelemben részesített integrálódott elemeket foglalják magukba, hanem olyan, a neveket érintő jelenségeket is, amelyek részben lexikai, morfológiai, szemantikai, stiláris stb., részben pragmatikai, illetőleg ezek összekapcsolódásával magyarázható je-

lenségcsoportokat takarnak (vö. VÖRÖS 2005b). Ennek ellenére bátran kijelenthetjük, hogy az ún. „határtalanítás” programja ezek létéről mind a mai napig nem vett tudomást (vö. VÖRÖS 2007c).

Mielőtt a kontaktushatásokkal magyarázható névtani jelenségek említésére kerülne sor, magáról a kódról is röviden szót kell ejtenünk.

A szociolingvisztikában a kód fogalma a nyelv vagy egy nyelv adott változatának megnevezésére használatos. A beszélők verbális repertoárját az általuk elérhető kódok összessége alkotja. Ezek együttesét kódkészletnek szokás nevezni. A kódkészlet különböző stílusváltozatokat, regisztereket, dialektusokat és adott helyzetben nyelveket ölelhet fel. A két- és többnyelvű ember kódkészlete abban különbözik az egynyelvűekétől, hogy elvileg verbális repertoárját az általa birtokolt nyelvekből ismert és használt stílusváltozatok, regiszterek, dialektusok együttesen teszik ki. Számára kódválasztás, kódváltás, kódváltogatás és kódkeverés a két nyelv között is realizálható. Témánk szempontjából névtanilag minket leginkább a kódváltogatás jelensége érdekelhet, mivel ennek következtében jöhetnek létre a vegyeskódúságnak azok az esetei, amikor a magyar nyelvű közlésben államnyelvi hatással magyarázható interferenciajelenségeket figyelhetünk meg. A vegyeskódúsággal magyarázható, alkalmibbnak számító interferenciajelenségek idővel gyökeret verhetnek a bázisnyelvben. Az alkalmi(bb)nak számító vendégnyelvi elemek státusza is megváltozik: integrálódásuk után kölcsönzéseknek tekintjük őket.

A vegyeskódúság által, ha annak hatóköre csak a kontaktusváltozatokként definiált magyar dialektusra terjed ki, a nyelvnek lényegileg egy-egy újabb alváltozata jön létre. Az így létrejövő alváltozatokat tulajdonképpen a kódkészlet speciális változatainak tekinthetjük. Ennek következtében egyúttal az összmagyar verbális repertoár bővülésével számolhatunk.

A vegyeskódúságnak egyenes következménye, hogy az az egyik nyelv verbális repertoárjának alváltozatát valamelyest közelíti a másik nyelvhez. Ha ez jellegzetesen úgy megy végbe, hogy a beszélőközösség vegyeskódúsággal élő részét politikai határok választják el anyaországától, s eközben különböző társadalmi-politikai egységhez tartoznak, akkor állhat elő az a helyzet, amely a Kárpát-medencében a Trianon utáni divergens irányú fejlődés következtében megteremtette a magyar nyelv kontaktusváltozatait. Ezek olyan lektusai a nyelvnek, amelyek az adott földrajzi térségben mintegy a hagyományos nyelvjárások fölött állnak.

A főnévi értékű tulajdonnevek, azon belül a személynevek egy- és többszavas egységként illeszkednek be a kommunikációba (vö. HAJDÚ 2003: 131). Hangsúlyozandó azonban, hogy a többszavas tulajdonneveknek is megmarad a szóértékűsége. Ebből következően magukkal a tulajdonnevekkel csupán ún. bázistartó kódváltás realizálható (a bázistartó kódváltás fogalmi tartalmára lásd: LANSTYÁK 2000: 158). A tulajdonnevek, így azokon belül a személynevek is megjelenhetnek a másik altípusban, a bázisváltó, illetőleg bázisváltogató kódváltásban. Ez utóbbiak tüzetesebb vizsgálata azonban már kevésbé tart számot a névtan érdeklődésére. Behatóbb vizsgálata a kontaktológia feladatkörébe tartozik.

Az interferenciajelenségek integrálódása egyúttal azzal a következménnyel jár együtt, hogy a vendégnyelvből kölcsönelemek jelennek meg a másik nyelvben. Mivel a magyar nyelv Kárpát-medencei dialektusai nem azonos társadalmi-politikai egységhez tartoztak/tartoznak, ezért a szóban forgó személynévi neologizmus mint kölcsönjelenségek terjedésének gátat vetettek, és jórészt ma is gátat vetnek a politikai határok. A szlovákiai,

kárpátaljai stb. nyelvváltozatokról ebben az értelemben is regionális dialektusokként beszélhetünk.

Mivel például a személynevek körében időközben egyes anyaországi szociolingvisztikai változók tekintetében is változás állott be, ezért esetenként érdekes egybeesésekre is felfigyelhetünk. Ilyennek mondhatjuk a mai magyar asszonynévhasználat területén a férj puszta családneve + női keresztnév együttesét. Amint fentebb már említettük, ez a típus nagyjából a második világháború körüli időszakban vert gyökeret. A 20. század utolsó negyedében az anyaországi névjogi szabályok Magyarországon is lehetővé tették ennek a típusnak a használatát. Az ezredforduló környékén pedig egyre nagyobb térnyerése figyelhető meg, bár csak egy a lehetséges nyelvi és/vagy szociolingvisztikai változók közül. A gyanútlan szemlélődő könnyen eshet abba a hibába, hogy ennek anyaországi elterjedését a magyar nyelv Kárpát-medencei kontaktusváltozatok hatásaival magyarázza. Itt azonban nem többel, mint csupán véletlen egybeeséssel van dolgunk. Az anyaországi gyakorlat egészen más forrásokból táplálkozik.

5. Mivel fentebb már több olyan névtani jelenségre is utaltam, amely kontaktushatásokkal magyarázható, ezért a teljesség igénye nélkül indokoltnak tűnik legalább a főbb típusok említésszerű számbavétele.

Elsőként a családnevekről kell szólnunk. Kölcsönzésük és nyelvi integrációjuk leginkább a külső és belső migrációval, valamint a térségben lezajlott asszimilációs folyamatokkal hozható kapcsolatba (vö. VARGA 2005: 126–127; VÖRÖS 2005a: 132). Gyakorta mélyebb nyelvészeti/onomasztikai ismeretek nélkül is megállapítható, hogy melyik nyelvből történt az adott családnév kölcsönzése. Máskor a nyelvi integráció annyira átalakítja a név alkatát, hogy egyéb támpontok híján az átadó nyelv meghatározása még a gyakorlott névkutató számára is nehézségekbe ütközik. Itt kell említést tennünk a családnevek transzkripciójáról és/vagy transzliterációjáról, amely ismert történelmi okok miatt az impériumváltások után összefüggésbe hozható a nevek erőszakos államnyelvűsítésével (vö. Kiss 1992; VÖRÖS 2004b: 38–41, 225–258; 2005a: 133; 2005b: 200).

A keresztneveket ugyancsak kétféleképpen is érinti a kölcsönzés. Az egyik az állami adminisztráció erőszakos beavatkozásával hozható közvetlen kapcsolatba. Ugyanis mindjárt az első világháború utáni impériumváltást követően megtörténik azok államnyelvűsítése oly módon, hogy a hivatalos okmányokban metanyelvű párokkal adják vissza a neveket. Ez nem csupán az újonnan anyakönyvezett személyeket, hanem a felnőtt lakosságot is érinti (vö. VÖRÖS 2005b: 200). Kárpátalja magyar ajkú lakossága többszörösen is elszenvedte ennek következményeit. Első alkalommal 1922-től a csehszlovák adminisztráció idején, utoljára pedig Ukrajna önállósulásakor. Ez utóbbi következtében jöttek létre informális–formális színtereken az István –Степан-, illetve István– Іштван-féle kettősségek (vö. ROJÁK 2006: 84–85). A román állam fennhatósága alá került magyarok körében éppen az államnyelvűsítő törekvések kivédése miatt találkozhatunk tömegesen olyan keresztnevekkel, amelyeknek nincs román metanyelvi párja, ti. az ottani szabályok a Ceauşescu-érában csak ebben az esetben tették lehetővé a magyaros alakok anyakönyvezését. Vajdaságban a szerbül bejegyzett keresztnév mellett a latin betűs magyar névalak is bejegyeztethető az okmányokba. Keresztnevek tekintetében a latinikát használó jugoszláv utódállamokban is a szlovákiaihoz nagyban hasonlatos állapotokkal találkozhatunk (vö. VARGA 2005: 127). Az említetteken kívül a keresztnevek direkt lexikai kölcsönzésével is számolhatunk (VÖRÖS 2006a: 285–286, 2007d: 150).

A kisebbségi létben kényszerült Kárpát-medencei magyar beszélőközösségek becé- és ragadványnév-állománya sem maradt érintetlen. Ha nem is nagy számban, de ezekben is kimutathatók államnyelvi eredetű kölcsönelemek (vö. VÖRÖS 2005b: 204–205). Ezek részletes tárgyalásától kellő tér hiányában kénytelen vagyok eltekinteni.

Morfológiai kölcsönzésekkel főként az asszonynevek képzésekor, illetőleg a patronimikumok területén találkozhatunk (vö. KISS 1995: 287; VÖRÖS 2003, 2004b: 256–258, 2005b: 209–210). A jelenségek egy részének pragmatikai vonatkozásaival is számolnunk kell (vö. CSERNICSKÓ 1997: 167; VÖRÖS 2007d: 146, 2007e). Kárpátalján külön érdekességként említhető a jelenség kalkszerű visszaadása (*Popovics László Lászlóé ~ Popovics László Lászlovics; Bátori Margit Benjáminé ~ Bátori Margit Benjaminovna*), amelyet CSERNICSKÓ ISTVÁN az otcsesztvának mint interferenciajelenségnek a tárgyalásakor adatolt egyik tanulmányában (CSERNICSKÓ 1997: 164 –166).

Az ún. latinos névsorrend formális nyelvhasználati színtereken minden Kárpát-medencei kisebbségi helyzetű magyar beszélőközösségben megfigyelhető jelenség. Háttérül okként a magyarétól eltérő jelzős szórendet kell említenünk.

Az egykeresztnevűség mint közösségi szintű hiányjelenség a Kárpát-medencei magyar kontaktusváltozatokban a szláv nyelvi környezet hatásának tudható be. Ismereteim szerint e tekintetben csupán a romániai magyar kontaktusváltozat tekinthető kivételnek, ahol a rendszerváltozás előtt is lehetőségük volt a magyaroknak több keresztnevet viselniük. Szlovákiában az ezredforduló tájékán találkozhattunk újból több keresztnevet tartalmazó névegyedekkel. Ez a típus szláv környezetben magyaros jelleget kölcsönöz a névnek (VÖRÖS 2005a: 137–138, 2007d: 153–154). A jelenség terjed, de nem mondható tömegesnek.

A lexikai és pragmatikai kölcsönzések határmezsgyéjén elhelyezkedő kölcsönzések kapcsán kell szólnunk az ún. névkiegészítőkről. Magam a (cseh)szlovák hatással magyarázható titulusokkal több tanulmányban is foglalkoztam, ezért e helyütt csak utalok az ott kifejtettekre (VÖRÖS 2005a: 139, 2007a, 2007b: 189–190, 2007d: 154–156). Ezzel kapcsolatban érdekes adatokkal találkozhatunk CSERNICSKÓ fentebb hivatkozott tanulmányában, amikor a megszólítások kapcsán névkiegészítőket is adatolva képlékeny pragmatikai szabályokat említ (vö. CSERNICSKÓ 1997: 166–167). A (cseh)szlovák hatással magyarázható sajátos pragmatikai kölcsönzéseket több tanulmányomban is érintettem (VÖRÖS 2005a: 139, 2005b: 210–211, 2007d: 154 –156, 2007e).

Jelen munkámban utolsóként említek egy olyan területet, amely máig elkerülte a névtanosok figyelmét. Napjaink újabb fejleményére, az ún. internetnevekre kell gondolnunk. Ezeket azért emelem ki az egyéb, számításba vehető példák közül, mert a modern kommunikációs technikák terjedése révén az anyaországon kívül élő magyaroknak is egyre szélesebb rétegeit érintik. Az internetnevek többsége minden kétséget kizáróan közvetlen kapcsolatba hozható a személynevekkel, azon belül pedig magukkal a család- és keresztnevekkel. Bennük a család- és keresztnév teljes alakja, becéző formája vagy éppen monogramja is megjelenhet. Esetenként a névgazda ragadványnevét is felfedezhetjük bennük.

A jelenség újdonságvoltára utal, hogy magát az internetnév fogalmát egyetlen értelmező szótárunk sem tartalmazza. HAJDÚ állítása szerint a nemzetközi szakirodalomban (HAJDÚ 2005: 265) az internetnevekkel először H.BRANDT CORSTIUS foglalkozott (CORSTIUS 1968, 1970). Az ezredfordulós magyar névtani irodalomban több publikáció is napvilágot látott a témában (SÜVEGES 1997; RAÁTZ 1999; ÉRSOK 2001; NÉMETH 2003; FE-

JŐS 2004). Fogalommeghatározásra, valamint a korábbiaknál behatóbb elemzésre HAJDÚ MIHÁLY vállalkozott először a Pusztai-emlékkönyvben (HAJDÚ 2005). Ebben egyértelműen elhatárolta egymástól az ún. ímél- és nikneveket. (HAJDÚ 2005: 265).

Anélkül, hogy alaposabb elemzést végeznénk, példaként saját kapcsolatrendszeremből idézek néhány szlovákiai magyar ímélcímet, utalva azokra a jelenségekre, amelyeket megfigyelhetünk bennük. Ilyenkor „természetesnek" számít, hogy ezek a nevek latin betűs írással rögzülnek. Mivel minden esetben „lehull róluk az ékezet" (mellékjel), ezért ez utóbbi jelenséget egyik uzernévben (továbbiakban: az ímélnév szinonimájaként használom) sem vizsgálom.

Az egyik lehetséges változat, hogy az ímélnév hivatalosan nem létező asszonynévtípusból rövidült. Példámban ugyanakkor egyéb támpontok híján nem dönthető, hogy a *Móriczné* vagy a *Morva* elem szerepel-e a szlovák–magyar viszonylatban neutrális keresztnév becézett alakja előtt. A szlovákban nincs *-i* beceképző, ezért a szóban forgó uzernévben vegyeskódúságról beszélhetünk (morandi@post.sk < Andrea Móriczová ~ Móroczné Morva Andrea). Az ímélnév úgy is létrehozható, hogy az a nem hivatalos keresztnév becézett alakját tartalmazza a családnév monogramja után (p.karcsi@centrum.sk < Karol Presinszky ~ Presinszky Károly). Lehetőség van arra is, hogy a uzernevet más módon tegyék vegyeskódúvá: pl. a kötőjel előtti eleme a hivatalos, tehát szlovák keresztnevet, az utána lévő elemébe a kedveskedő funkciójú, családi körben használatos magyar ragadványnevet ágyazzák be (perla-cica@post.sk < Perla Fükőová ~ Fükő Gyöngyi). Más esetekben az ímélnév a nem hivatalos magyar férfinevet tartalmazza latinos sorrendben (jozsefmenyhart@yahoo.de < Jozef Menyhárt ~ Menyhárt József). Sok uzernév úgy jön létre, hogy nem a névgazda, hanem valamely hivatal nevében külső személy alkotja meg őket. Az ilyen sablonszerűen generált uzernevekben gyakori, hogy azok a hivatalos név keresztnevének monogramjából és a családnévből jönnek létre. Ez utóbbi eljárásmód hátterében szlávos pragmatikai megfontolást gyaníthatunk, hiszen a szláv nyelvekben amúgy is közkeletű, hogy a családnév mellett formális nyelvhasználati színtereken a keresztnévnek csak a monogramját tüntetik fel. Ide tartozó példánkban szlovák–magyar viszonylatban ez a keresztnév is neutrális (mbarathova@ukf.sk < Mária Baráthová ~ Baráth Mária). Lehetséges típusként említhetjük azt az esetet, amelyben az ímélnévben a hivatalosnak számító keresztnévből alkotott magyar becenév szlovákos helyesírása (s = sz) kombinálódik egy arab számmal. Mivel a szlovákban nincs *-i* beceképző, ezért az ímélnévben itt is vegyeskódúságról beszélhetünk (kristi11@yahoo.de < Kristína Ligártová ~ Ligárt Krisztina). Végül a főbb típusok között olyan változattal is találkozhatunk, amelynek uzernevében a szlovák párral nem rendelkező magyar keresztnévből képzett magyar helyesírású becenév követ egy arab számot (1Ildus@pobox.sk < Ildikó Duszová ~ Dusza Ildikó). Az *-uš* képző egyébként a szlovákban is használatos, s ugyanolyan diminutív funkciója van, mint magyar párjának.

6. Összegzésként megállapítható, hogy a témának rendkívül gyér a szakirodalma. Ennek tükrében jól érzékelhető, milyen adósságokkal rendelkeznek az anyaország határain kívül folyó névtani kutatások az adekvát forrásfeltárásban és -feldolgozásban.

Irodalom

CORSTIUS, H. BRANDT (ed.) 1968. *Grammars for number names*. Reidel K., Dordrecht

CORSTIUS, H. BRANDT 1970. *Exerclses in computational linguistics*. Mathematical Centre Tracts XXX. Amsterdam

CSERNICSKÓ ISTVÁN 1997. *„Imja otcsesztvo". Az apai név használatáról a kárpátaljai magyarok körében.* In: Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai. Szerk.: B. GERGELY PIROSKA és HAJDÚ MIHÁLY : Magyar Nyelvtudományi Társaság és Miskolci Bölcsészettudományi Intézet. Budapest–Miskolc. (MNyTK 209) 162–167.

ÉRSOK NIKOLETTA ÁGNES 2001. *Névválasztás az IRC-n*. Névtani Értesítő 23: 75–80.

FEJŐS EDINA 2004. *Férfi és női azonosítónevek az interneten*. Névtani Értekezések 26: 90–96.

HAJDÚ MIHÁLY 2002. *A magyar névkutatás helyzete*. Szőrös Kő 2002. 7: 36–41.

HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan*. Osiris Kiadó, Budapest

HAJDÚ MIHÁLY 2005. *Álnév – fedőnév – jelige – internetnév*. In: 101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére. Szerk. MÁRTONFI ATTILA–PAPP KORNÉLIA–SLÍZ MARIANN. Argumentum Kiadó, Budapest. 258–266.

HYMES, DELL HATHAWAY 1974. *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia

KISS JENŐ 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

KISS LAJOS 1992. *Cuius regio, eius nomen?* Magyar Tudomány 38: 129–135.

LANSTYÁK ISTVÁN 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Osiris Kiadó, Kalligram Kiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely. Budapest–Pozsony

NÉMETH RENÁTA 2003. *A nick a társkereső klubokban*. Névtani Értesítő 25: 195–205.

PUSZTAI FERENC 2000. *A XX. század műveltségváltásai és nyelvi változásai*. Magyar Nyelv 96: 385–391.

RAÁTZ JUDIT 1999. *Intern Ottó, Angicica, Lütyő és a többiek, azaz névválasztás a számítógépes csevegőcsatornán*. Névtani Értesítő 21: 262–266.

ROJÁK VINCE 2006. *Nemzettudat és a személynévválasztás*. Együtt. 2006. 2. sz. 83–86.

SÜVEGES GERGŐ 1997. *Névválasztás az ELTE BTK hallgatóinak e-mail címeiben*. Névtani Dolgozatok 153. ELTE BTK, Budapest

VARGA JÓZSEF 2005. *Muravidéki magyar személynevek néhány sajátossága*. In: Regionális dialektusok, kisebbségi nyelvhasználat. Szerk. VÖRÖS FERENC. (MNyTK 224) Magyar Nyelvtudományi Társaság–Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara–Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum. Somorja–Budapest. 123–128.

VÖRÖS FERENC 2003. *Adalékok a magyar nevek -ovázásához*. In: Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára. Szerk. HAJDÚ MIHÁLY és KESZLER BORBÁLA. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete–Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 628–633.

VÖRÖS FERENC 2004a. *A (történeti) személynévkutatás a Felvidéken. Különös tekintettel a Trianon utáni fejleményekre*. In: Magyar Névtani Kutatások itthon és határainkon túl. Névtani tanácskozás Jászberényben 2003. október 17–18. Szerk. FARKAS FERENC. Magyar Nyelvtudományi Társaság–Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar–TIT Jászberényi Szervezete–Jászok Egyesülete. Budapest. 39–59.

VÖRÖS FERENC 2004b. *Családnévkutatások Szlovákiában*. Kalligram Kiadó, Pozsony

VÖRÖS FERENC 2005a. *Adalékok a felvidéki személynevek areális névtanához*. In: Regionális dialektusok, kisebbségi nyelvhasználat. Szerk. VÖRÖS FERENC. (MNyTK 224) Magyar Nyelvtudományi Társaság–Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara–Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum. Somorja–Budapest. 129–141.

VÖRÖS FERENC 2005b. *Hely- és személynévi neologizmusok a Felvidéken Trianon után*. Névtani Értesítő. 27: 197–213.

VÖRÖS FERENC 2006a. *A szlovák–magyar metanyelvi névpárok jelentése és pragmatikája*. In: Határsávok 2003–2004. Szerk. KOVÁCS LÁSZLÓ, TÓTH JÓZSEF. Savaria Universiti Press, Szombathely. 279–292.

VÖRÖS FERENC 2006b. *Helynévkutatás a Felvidéken*. In: Vallanak a neveink múltról és jelenről. Magyar névtani kutatások Szlovákiában. Szerk. VÖRÖS FERENC. (MNyTK 225) Magyar Nyelvtudományi Társaság–Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. Budapest–Nyitra. 26–57.

VÖRÖS FERENC 2007a. *Névkiegészítők mint kontaktusjelenségek*. In: Nyelvek és nyelvváltozatok. I–II. Köszöntő könyv Péntek János tiszteletére. Szerk. BENŐ ATTILA, FAZAKAS EMESE és SZILÁGYI N. SÁNDOR. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai 4., Kolozsvár. II.: 441–444.

VÖRÖS FERENC 2007b. *A határtalanítás „mostohagyermekei*". In: Nyelv, nemzet, identitás. I. Szerk. MATICSÁK SÁNDOR. Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Budapest–Debrecen. 177–186.

VÖRÖS FERENC 2007c. *Névfordítás és névváltogatás kétnyelvű környezetben*. In: Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ. Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Debrecen–Budapest. 185–199.

VÖRÖS FERENC 2007d. *Adalékok a kétnyelvűség névtanához*. In: Nyelv – irodalom – társadalom. Szerk.: BÁRCZI ZSÓFIA és VANČO ILDIKÓ. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. 145–157.

VÖRÖS FERENC 2007e. *A puszta családnév mint (cseh)szlovák pragmatikai kölcsönzés. Széljegyzetek a felvidéki névregionalizmusok kérdésköréhez*. Névtani Értesítő 29: 213–218.

WARDHAUGH, RONALD 1995. *Szociolingvisztika*. Osiris–Századvég Kiadó, Budapest